

ارزیابی و رتبه‌بندی شکوفایی شهری محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

موسی کمانرودی کجوری* - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
طاہر پریزادی - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
فرهاد آگاه - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
آزیتا مومنی بید زرد - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
فاطمه شفیعی - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۲۳

چکیده

مقدمه: شکوفایی شهری بطور رسمی در سال ۲۰۱۲ توسط برنامه اسکان بشر ملل متحد مطرح شد و دارای شش بعد بهره‌وری، زیرساخت‌ها، کیفیت زندگی، عدالت و شمول اجتماعی، پایداری محیط زیستی و حکمروایی و قانون‌گذاری و شصت و چهار شاخص می‌باشد. با توجه به این که توسعه مشترک و متوازن از ویژگی‌های مهم شکوفایی است، این اتفاق باید در کلیه این ابعاد و کارکردهای شهری صورت پذیرد.

هدف: هدف این پژوهش، بررسی و سطح‌بندی محلات آن منطقه بر اساس شاخص‌های شکوفایی شهری است.

روش شناسی تحقیق: در این پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای برای تعیین شاخص‌های شکوفایی شهری و از روش میدانی برای شناخت وضعیت آن‌ها در محلات آن منطقه استفاده شده است. برای تحلیل داده و اطلاعات این پژوهش و ارزیابی و رتبه‌بندی محلات آن منطقه از نظر شاخص‌های شکوفایی شهری از مدل تاکسونومی عددی و نرم‌افزارهای SPSS، ARC GIS و EXCEL استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: منطقه ۱۸ شهرداری تهران به عنوان یکی از مناطق حاشیه‌ای این شهر با گسترش بی‌رویه و پراکنده، تخریب و افزایش آلودگی محیط زیست، کم‌توجهی به بهسازی و نوسازی بافت‌های ناکارآمد و مسئله‌دار، افزایش هزینه خدمات و گسترش حاشیه نشینی و فقر مواجه می‌باشد و از شکوفایی مناسبی برخوردار نیست.

یافته‌ها و بحث: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که محدوده این پژوهش از نظر شکوفایی شهری در شرایط نامناسبی قرار دارد و این وضعیت در محلات مختلف آن متفاوت است. این شرایط از فقدان سیاست و برنامه‌های تعادل‌بخشی فضایی توسعه و شکوفایی محلات آن محدوده ناشی شده است. برای شکوفایی محلات آن محدوده، تهیه و اجرای برنامه یکپارچه موضوعی و موضعی شکوفایی با مشارکت شهروندان ضروری است.

واژه‌های کلیدی: شکوفایی شهری، ارزیابی و رتبه‌بندی، محلات شهری، منطقه ۱۸، شهر تهران

نحوه استناد به مقاله:

کمان رودی کجوری، موسی، پریزادی، طاہر، آگاه، فرهاد، مومنی بیدزرد، آزیتا و شفیعی، فاطمه. (۱۴۰۰). ارزیابی و رتبه‌بندی شکوفایی شهری محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۶(۴)، ۸۴۰-۸۲۳.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1400.16.4.5.4>

مقدمه

شکوفایی شهری^۱ به واقع‌گفتمان و ابزار جدیدی برای توسعه پایدار شهری است که مراحل تکوین و تکامل نظری و تجربی خود را با مشارکت جامعه جهانی طی می‌نماید. این گفتمان و ابزار به‌طور رسمی توسط برنامه اسکان بشر ملل متحد در سال ۲۰۱۲ مطرح و با مشارکت کشورهای مختلف به یک ابتکار جهانی تبدیل شد و به مرور مفهوم‌سازی گردید و شاخص‌های آن تاکنون توسعه یافت (UN-Habitat, 2012, 2015, 2018). آن نهاد در آن سال، شاخص‌های شکوفایی شهری را به عنوان ابزاری برای سنجش پایداری شهرها ارائه کرد و برای مفهوم‌سازی و تعیین مؤلفه‌های آن در ۵۴ شهر کشورهای در حال توسعه نظرسنجی به عمل آمد. کارشناسان کشورهای آسیایی، آفریقایی، عربی و آمریکای لاتین توافق کردند که یک شهر شکوفا شش بعد توانایی تولید (بهره‌وری)^۲، توسعه زیرساخت‌ها^۳، کیفیت زندگی^۴، عدالت و شمول اجتماعی^۵، پایداری محیط زیست^۶ و حکمروایی و قانون‌گذاری^۷ را شامل می‌شود. در آن نظرسنجی توافق شد که شکوفایی به معنی موفقیت، ثروت، وضعیت پر رونق، بهزیستی و اطمینان به آینده و فرصت برای همه است. علاوه بر این، شهرهای شکوفا، کالاهای عمومی سودمند را برای عموم ارائه می‌کنند و توسعه سیاست‌های پایدار را فراهم می‌آورند (UN-Habitat, 2012a: 2).

به واقع ناپایداری توسعه کنونی جهان، توسعه‌ای از نوع دیگر می‌طلبد که خواه‌ناخواه کالبد و عملکردی متفاوت را نیز به دنبال داشته باشد. توسعه‌ای که در مفهوم وسیع آن بهبود در کیفیت سطح زندگی از همه ابعاد آن، یعنی چیزی بیش از افزایش درآمد، یعنی آموزش بهتر، بهبود استانداردهای بهداشتی و تغذیه، کاهش فقر، محیط زیست بهتر و برابری اجتماعی و اقتصادی بالاتر در برخورداری از آزادی بیشتر فردی و زندگی غنی فرهنگی را دارا است. هر چند طرح و برنامه‌هایی در جهت توسعه در شهرها، امکانات و فرصت‌ها تهیه و اجرا شده است، اما اغلب آن‌ها کارایی لازم را نداشته و به تمام و کمال اجرا نشده‌اند و در نتیجه با رشد روزافزون شهرها مسائل و مشکلات متعددی بر آن‌ها تحمیل شده و م‌یشود. بدین ترتیب، این نوع از توسعه باید بتواند ضمن پاسخ به چالش‌هایی که شهرهای کنونی با آن رو به رو هستند، زمینه‌های لازم برنامه‌ریزی مطلوب توسعه شهری را جهت هدایت شهرها به سمت توسعه‌ای متوازن، شکوفا و مردم‌محور ایجاد کند. چرا که اگر این موانع و چالش‌ها رفع نشوند، شهرها را به مخاطره انداخته و آسیب جدی به تمام بخش‌های شهر وارد خواهد آمد (رضاعلی و همکاران، ۱۳۹۹).

برنامه اسکان بشر ملل متحد در سال ۲۰۱۲ در گزارشی با عنوان «چگونگی شهرهای جهان در سال ۲۰۱۲/۲۰۱۳: شکوفایی شهرها»، پنج شاخصه زیر را برای شهر شکوفا برشمرده است:

۱. توانایی تولید (بهره‌وری): با اجرای سیاست‌ها و اصلاحات اقتصادی مؤثر، به رشد و توسعه اقتصادی کمک می‌کند، درآمد ایجاد نموده و مشاغل مناسب و فرصت‌های برابر را برای همه فراهم می‌کند.
۲. توسعه زیرساخت‌ها: زیرساخت‌های کافی آب، فاضلاب، جاده و فناوری اطلاعات و ارتباطات را به منظور بهبود زندگی شهری و تقویت بهره‌وری، تحرک و اتصال فراهم می‌کند.
۳. کیفیت زندگی: استفاده فضاهای عمومی را به‌منظور افزایش انسجام جامعه، هویت مدنی و ایمنی و امنیت افزایش می‌دهد.
۴. عدالت و شمول اجتماعی: توزیع و توزیع مجدد منافع یک شهر شکوفا، کاهش فقر و شکل‌گیری زاغه‌ها، حمایت از حقوق اقلیت‌ها و اقشار آسیب‌پذیر، تقویت برابری جنسیتی و تضمین مشارکت شهروندان در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی.
۵. پایداری محیط زیست: حفاظت از ارزش‌های محیط زیست شهری و دارایی‌های طبیعی ضمن اطمینان از رشد، پیگیری راه‌های استفاده بهینه از انرژی، به حداقل رساندن فشار بر اراضی اطراف و منابع طبیعی، به حداقل رساندن تلفات محیط زیستی با ارائه راه‌حل‌های خلاقانه برای ارتقاء کیفیت محیط (Habitat, 2012b: 14).

1. Urban Prosperity
2. Productivity
3. Infrastructure development
4. Quality of life
5. Equity and social inclusion
6. Environmental sustainability
7. Governance and Legislation

برنامه اسکان بشر ملل متحد در سال ۲۰۱۳ به درخواست مقامات محلی و دولت‌های مرکزی برای سنجش وضعیت شاخص‌های شکوفایی، آن را به یک ابتکار جهانی معروف به ابتکار شکوفایی شهر تبدیل کرد (UN-Habitat, 2015: 3; 2016: 14). آن نهاد و کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوس آرام، در گزارش «ابتکار شکوفایی شهر-مفهوم‌سازی و کاربرد» در سال ۲۰۱۸، شکوفایی شهری را یک احساس امنیت اجتماعی اقتصادی عمومی و فردی برای آینده نزدیک و قابل پیش‌بینی که با تحقق سایر نیازها و آرزوهای غیر مادی همراه می‌باشد، تعریف کرد (Habitat, 2018: 3).

بنابراین، شکوفایی شهری، یک ساخت اجتماعی است. این امر به‌طور آگاهانه و بر روی شرایط عینی حاکم بر شهر که در آن واقع شده بنا می‌شود. شکوفایی در کلیه کارکردهای شهری که در پنج گروه اصلی دسته‌بندی شدند، صورت می‌پذیرد. چون که توسعه مشترک و متوازن از ویژگی‌های مهم شکوفایی است، هیچ‌کدام از ابعاد آن نباید بر ابعاد دیگر غلبه کند و همه باید تقریباً برابر توسعه یابند. البته، در عمل، به ندرت اتفاق می‌افتد که پنج بعد در هر مقطع زمانی برابر هم باشند. در این مواقع، از مداخلات سیاستی کمک گرفته می‌شود (UN-Habitat, 2015).

شکل ۱. مدل مفهومی (معیارها و شاخص‌های شکوفایی شهری)

تاکنون، مطالعات متعددی، علاوه بر ارزیابی‌های مستمر برنامه اسکان بشر ملل متحد، درخصوص شکوفایی شهری انجام شده است. از جمله؛ آریما^۱ (۲۰۱۷) نقش زیرساخت‌ها (آبرسانی، راه، ارتباطات) را به عنوان کاتالیزور در شکوفایی شهرهای آفریقا بررسی کرده است. بر اساس آن پژوهش، به‌رغم این که ۷۹٪ شهرهای آفریقا با کمبود جدی آب مواجه هستند، اما برخی از آن‌ها به دلیل حکمروایی و مدیریت مؤثر آب، قادر به تأمین نیازهای آبی خود می‌باشند. ناکارآمدی جاده‌ها نیز یک چالش بزرگ برای شکوفایی شهرهای آفریقای است. اما ارتباطات، پیشرفته‌ترین زیرساخت‌ها در شهرهای آفریقا است که از رشد چشمگیر صنعت تلفن همراه در یک و نیم دهه گذشته ناشی شده است. بر این اساس، مدیریت مؤثر و توسعه زیرساخت‌ها می‌تواند موجب شکوفایی شهرهای آفریقا شود (Arimah, 2017).

بیل و آدام^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «شهر، شکوفایی و نفوذ: نقش دیپلماسی شهر در شکل‌گیری قدرت نرم در قرن بیست و یکم» به این نتیجه رسیدند که ارتقاء شهر و دیپلماسی هنگامی که با واقعیت شهروندان سازگار باشند مؤثرترند. استراتژی‌های شهر زمانی موفق خواهند بود که کیفیت زندگی را به عنوان معیار موفقیت در اولویت قرار دهند و آن را با ترویج شکوفایی، شفافیت و دسترسی برابر ارتقاء دهند. ساکنان شهر می‌توانند از طریق روابط و شبکه‌های بین‌المللی، قدرت نرم شهرهای‌شان را ارتقاء دهند (Beall & Adam, 2017: 3).

آتیا الشمندی^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «کیفیت شاخص‌های زندگی به عنوان یکی از مؤلفه‌های ابتکار شکوفایی شهری و نقش آن‌ها در تقویت زیست‌پذیری و پایداری شهرهای مصری» به این نتیجه رسیدند که کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین معیارها در جاده‌های شهرهای قابل سکونت و پایدار است. با توجه به افزایش جمعیت و شرایط اقتصادی دشوار در مصر، باید دقت لازم را برای دستیابی به شکوفایی و شکوفایی مناسب شهرها انجام داد. هدف نهایی در این راستا، استفاده دقیق و به‌کارگیری منابع محیطی، اقتصادی و انسانی موجود است (Attia Alshamndy, 2017: 1).

استد^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی، رابطه کیفیت حکمروایی با شکوفایی شهری را بررسی کرده است. بر اساس آن پژوهش، کیفیت حکمروایی اغلب با شکوفایی ملل، مناطق یا شهرها وابسته است. البته، این که آیا حکمروایی بهتر محصول شکوفایی بیشتر است یا این که سطوح بالاتر شکوفایی به حکمروایی بهتر منتهی می‌شود، کاملاً مشخص نیست. به رغم این، در آن پژوهش، توجه جدی به حکمروایی و کیفیت حکمروایی برای مقایسه و بهبود شکوفایی شهری توصیه شده است (Stead, 2015).

فسدو^۴ و همکاران (۲۰۱۵) میزان توسعه زیرساختی شکوفایی شهری را بر اساس نظر ساکنان در ایالت اوگون^۵ نیجریه بررسی کردند. بر اساس آن پژوهش، میزان شکوفایی شهری اتون^۶ در اوتا^۷ و اوکه-آرو^۸ در آگادو^۹ تمایل به مراکز شکوفایی شهری با توجه به شاخص بهای خرده‌فروشی^{۱۰} دارند (Fosudo, et al, 2015).

می^{۱۱} (۲۰۱۰) به بررسی پیامدهای شکوفایی جهانی سیدنی برای کیفیت زندگی غرب آن با تأکید بر راحتی محیط زیست و قیمت مناسب مسکن پرداخته است. وی از جمله در آن پژوهش نتیجه می‌گیرد که شکوفایی سیدنی، همراه با تغییر در سیاست دولت، بر تأمین مسکن اجاره‌ای ارزان و به‌ویژه مسکن عمومی در غرب آن تأثیر گذاشته است. این امر قابل توجه است. بر این اساس، مدیریت رشد در سطح شهر نیاز به توجه به مدیریت کیفیت زندگی در کلانشهرها دارد (Mee, 2010).

کاوا^{۱۲} و میر^{۱۳} (۲۰۰۷) با استفاده از نظریه قراردادهای اجتماعی، تصمیمات مشارکت در طرح‌های پیشرفت شکوفایی شهری را در آمریکا بررسی کرده‌اند. آن‌ها این پیشنهاد را کردند که ابتکارات شکوفایی شهری به اندازه کافی قدرتمند باشند تا بتوانند واجد یک هنجار معتبر شوند (Cava & Mayer, 2007).

اونیل^{۱۴} و مک گورک^{۱۵} (۲۰۰۲) در پژوهش «شکوفایی در ساحل شرقی استرالیا: سیدنی و ژئوپلیتیک تغییرات شهری و اقتصادی» نتیجه گرفتند که شکوفایی اقتصادی در امتداد ساحل شرقی استرالیا از افزایش فوق‌العاده فعالیت‌های مبتنی بر امور مالی، به‌ویژه در منطقه سیدنی ناشی شده است. رشد جمعیت در حوضه سیدنی به رشد اقتصادی این منطقه دامن زده است. ماهیت مکانی این شکوفایی تغییر عمده‌ای در نتایج توزیع در مناطق استرالیا و در بین خانوارها ایجاد کرده است (O'Neill & McGuirk, 2002).

1. Jo Beall & David Adam
2. Aref Attia Alshamndy
3. Dominic Stead
4. PO Fosudo
5. Ogun State
6. Otun
7. Ota
8. Oke-Aro
9. Agbado
10. Retail price index (RPI)
11. Kathleen Mee
12. Anita Cava
13. Don Mayer
14. Phillip O'Neill
15. Pauline M. McGuirk

رضاعلی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به تبیین الگوی فضایی شاخص‌های شکوفایی شهری در کلان‌شهر تهران پرداختند. بر اساس آن پژوهش، در شاخص بهره‌وری، مناطق یک و سه و شش از یک نظم منطقی برخوردارند؛ در شاخص پایداری محیطی، منطقه بیست و دو تا حدی از توزیع منطقی و منظم برخوردار است؛ در شاخص زیرساخت، مناطق مرکزی از نظم بهتری نسبت به مناطق حاشیه برخوردارند؛ در شاخص عدالت اجتماعی، منطقه شش از نظم منطقی برخوردار است؛ و در شاخص کیفیت زندگی، نشانی از نظم خاصی در مناطق تهران وجود ندارد. بر اساس تلفیق و ترکیب نتایج حاصل از نماگرهای شکوفایی شهر تهران، فقط قسمت‌هایی از مناطق از الگوی خوشه‌ای نسبی برخوردارند و به‌طور کلی با در نظر گرفتن شهر تهران به عنوان کلانشهر منطقه‌ای از الگوی خوشه‌ای شکوفایی شهری برخوردار است.

احدنژاد و همکاران (۱۳۹۷) عوامل کلیدی مؤثر بر شکوفایی شهر تبریز را از بین ۷۸ عامل با رویکرد آینده‌نگاری مطالعه کردند. در آن پژوهش، نرخ بیکاری، مرگ و میر مادران، میزان سواد، امید به زندگی، مسکن بادوام، ظرفیت حمل و نقل عمومی، اشتغال زنان، مرگ و میر کودکان زیر پنج‌سال، ضریب جینی، نرخ فقر، مراکز فرهنگی، آلودگی هوا، خانوارهای حاشیه‌نشین، بیکاری جوانان و مدارس دولتی که بیشترین نقش را در وضعیت آینده توسعه و شکوفایی کلانشهر تبریز دارند، به‌عنوان عوامل کلیدی انتخاب شدند. دانش‌پور و همکاران (۱۳۹۷) مناطق یازده‌گانه شهر شیراز را بر اساس شاخص‌های شکوفایی شهری و با استفاده از مدل FAHP ارزیابی کردند. بر اساس آن مطالعه، بیشترین نقش را شاخص‌های بهره‌وری و کیفیت زندگی و کمترین نقش را شاخص‌های پایداری محیط زیست و حکمروایی و قانون‌گذاری در شکوفایی آن مناطق داشته‌اند.

صفایی‌پور و همکاران (۱۳۹۶) به ارزیابی و اولویت‌بندی وضعیت شکوفایی شهری در مناطق هشت‌گانه شهر اهواز پرداختند. بر اساس آن پژوهش، شکوفایی در تمامی مناطق آن شهر یکسان نبوده و از مؤلفه‌های پنج‌گانه بهره‌وری، زیرساخت، کیفیت زندگی، دربرگیرندگی و شمول اجتماعی و پایداری محیط زیستی، کیفیت زندگی، بیشترین، و دربرگیرندگی و شمول اجتماعی، کمترین اهمیت را در شکوفایی مناطق آن شهر داشته‌اند.

به‌طور کلی، سوابق پژوهشی مذکور به بررسی وضعیت و نقش تمام یا برخی شاخص‌های شکوفایی شهری در مطالعات موردی پرداخته‌اند. این پژوهش از نظر موضوع، مسئله و روش (به ویژه شاخص‌ها) با مطالعات مذکور سنخیت دارد. اما تفاوت آن با سوابق پژوهشی مذکور در رویکرد مدیریتی آن، به ویژه حکمروایی و مدیریت یکپارچه محلی به موضوع و مسئله عدم شکوفایی محدوده مورد مطالعه و فاصله قابل توجه محلات آن با هم در این زمینه است. این رویکرد در سوابق پژوهشی مذکور حداقل به صراحت بیان نشده است. به همین دلیل، در تعیین معیارها و شاخص‌های نهایی این پژوهش در بخش روش‌شناسی، معیار و شاخص‌های حکمروایی و قانون‌گذاری (نهادی) نیز در نظر گرفته شدند. نقش مدیریت شهری (سیاست، برنامه، اقدام) در چرایی وضعیت شاخص‌های شکوفایی محدوده این پژوهش، در استدلال و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات این مقاله نیز گنجانده شده است.

بر این اساس، شهر تهران با روی کار آمدن رژیم پهلوی و آغاز فرایند رسمی نوسازی در ایران، دچار تغییرات شگرف کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی شده است. این تغییرات در بعد از انقلاب اسلامی (به‌ویژه از دهه ۱۳۷۰) نیز از روند شتابانی برخوردار بوده است. مدیریت شهری تهران از این دهه، اقدامات عمرانی وسیعی را در این شهر به اجرا درآورد و تأثیر عمیقی بر ساختار و سازمان فضایی آن برجای گذاشت. این روند به‌دلیل فقدان مدیریت و برنامه توسعه یکپارچه موضوعی و موضعی، به تعادل و پایداری فضایی این شهر منتهی نشده است (Kamranoudi, 2005: 52). ناپایداری مدیریت و توسعه فضایی شهر تهران در این چند دهه، در مناطق حاشیه‌ای، به‌ویژه در مناطق جنوبی آن بیشتر بوده است. منطقه ۱۸ شهرداری تهران یکی از مهم‌ترین این مناطق است. این منطقه با گسترش بی‌رویه و پراکنده، تخریب و افزایش آلودگی محیط زیست، کم توجهی به بهسازی و نوسازی بافت‌های ناکارآمد و مسئله‌دار، افزایش هزینه خدمات و گسترش حاشیه‌نشینی و فقر و عدم شکوفایی رو به رو می‌باشد. این وضعیت در تمامی ابعاد شکوفایی شهری در کل و تمامی نواحی و محلات این منطقه مشاهده می‌شود. البته وضعیت محلات این منطقه در این خصوص با هم متفاوت به نظر می‌رسد. در این خصوص، وضعیت محله صادقیه نسبت به سایر محلات نامناسب‌تر به نظر می‌رسد (Municipality of District 18 of Tehran, 2014). این وضعیت از شیوه مدیریت شهری ناشی شده است. بنابراین، تجدید نظر در رویکردها و به‌کارگیری ابزارهای جدید در مدیریت این منطقه ضروری است. شکوفایی شهری به‌عنوان رویکردی نوین می‌تواند این جهت‌گیری و تغییرات مدیریتی را راهبری نماید.

این پژوهش با این رویکرد به بررسی وضعیت شکوفایی شهری و رتبه‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران پرداخته و در پی پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- الف. وضعیت محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران و محلات آن بر اساس شاخص‌های شکوفایی شهری چگونه است؟
 ب. نقش مدیریت شهری در وضعیت شکوفایی شهری منطقه ۱۸ شهرداری تهران و محلات آن چیست؟
 ج. چه راهکارهای مدیریتی را می‌توان برای شکوفایی منطقه ۱۸ شهرداری تهران و محلات آن ارائه نمود؟

روش پژوهش

در این پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای برای تدوین چارچوب نظری و تعیین شاخص‌های شکوفایی شهری و شناسایی وضعیت برخی از این شاخص‌ها استفاده شد. اما داده و اطلاعات بیشتر این شاخص‌ها به روش مطالعات میدانی (مشاهده و پرسشگری) جمع‌آوری شد. معیارها و شاخص‌های اولیه این پژوهش، ۶ معیار و ۶۴ شاخص مورد نظر برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد در نظر گرفته شدند (UN-Habitat, 2016: 6-7)، اما در بررسی کارشناسی به عمل آمده مشخص شد که جمع‌آوری داده و اطلاعات معتبر درباره حدود نیمی از این شاخص‌ها در این پژوهش به راحتی میسر نیست. از این رو ۳۳ شاخص از ۶۴ شاخص مورد نظر برنامه اسکان بشر انتخاب شدند (جدول ۱). داده و اطلاعات این شاخص‌ها از اسناد سازمانی شهرداری منطقه ۱۸، شامل سند پنجساله راهبردی توسعه محلات شهرداری منطقه ۱۸ (۱۳۸۹-۱۳۹۳) و محتوای ساب‌پورتال شهرداری این منطقه استخراج و جمع‌بندی شدند. نتایج این مطالعات نشان داد که داده و اطلاعات کافی درباره تمامی آن شاخص‌ها در منابع کتابخانه‌ای و اسناد سازمانی وجود ندارد. در این مرحله، برای شاخص‌هایی که جمع‌آوری داده و اطلاعات آن‌ها به روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی فراهم نشده بود، پرسشنامه طراحی شد. این پرسشنامه در بین جامعه آماری نمونه توزیع و جمع‌آوری شد و جمع‌بندی اولیه پاسخ‌ها به عمل آمد. این اطلاعات با استفاده از مدل تاکسونومی عددی و نرم‌افزارهای SPSS و EXCEL تحلیل و رتبه‌بندی شدند و به سطح‌بندی شکوفایی محلات محدوده این پژوهش منتهی گردید. برای ترسیم نقشه‌ها و نمایش سطح‌بندی این محلات از نرم‌افزار Arc GIS ۱۰/۵ استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش، خانوارهای ساکن در محلات منطقه ۱۸ شهرداری در سال ۱۳۹۵ (۱۳۰۴۰۵ خانوار) تهران بودند. جامعه آماری نمونه این پژوهش ۳۸۳ خانوار با استفاده از فرمول کوکران و با خطای ۰/۰۵ تعیین شد. نمونه‌گیری به شیوه خوشه‌ای چند مرحله‌ای سیستماتیک انجام شده است. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ و روایی آن با استفاده از روش صوری-محتوایی به دست آمده است.

جدول ۱. شاخص‌ها و معیارهای اصلی شکوفایی شهری

معیارهای سنجش	زیر ابعاد (شاخص)	ابعاد
متوسط درآمد خانوار	توان اقتصادی ^۱	بهره‌وری
نرخ بیکاری	اشتغال	
نسبت اشتغال به جمعیت		
سرپناه مناسب ^۲	زیرساخت مسکن	توسعه زیرساخت
دسترسی به آب مناسب و برق		
دسترسی به بهداشت مناسب		
محل زندگی مناسب ^۳	زیرساخت اجتماعی	
تراکم پزشک (سرانه پزشک)		
تعداد کتابخانه‌های عمومی	فناوری اطلاعات و ارتباطات	
دسترسی به اینترنت		
استفاده از حمل و نقل عمومی	جابجایی شهری ^۴	

1. Economic Strength
2. Improved Shelter
3. Sufficient Living Area
4. Urban Mobility

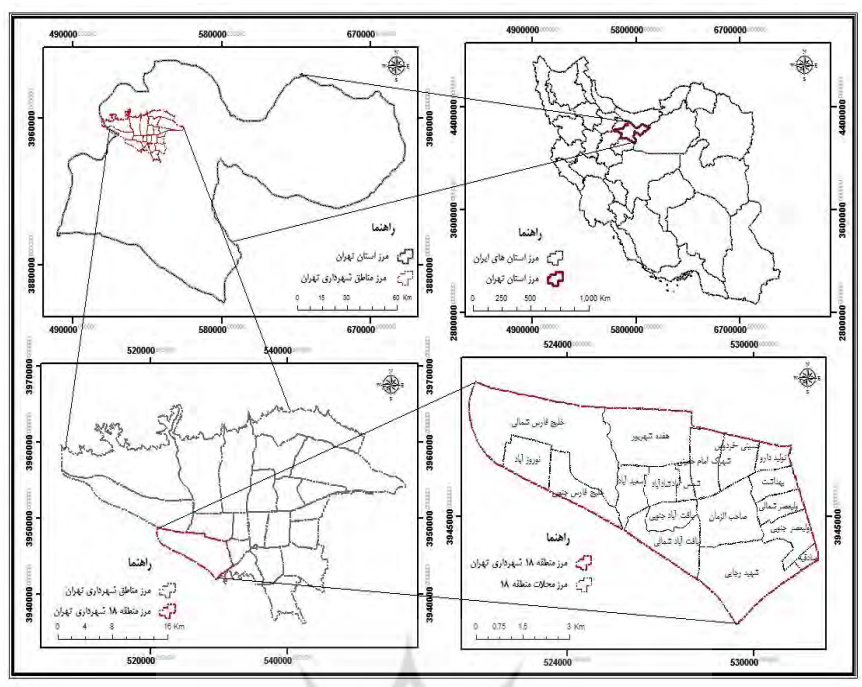
طول شبکه حمل و نقل انبوه		
زمین اختصاص داده شده به خیابان‌ها	فرم شهری	
امید به زندگی در زمان تولد	سلامت	کیفیت زندگی
نرخ سواد	آموزش	
متوسط تحصیلات	ایمنی و امنیت	
نرخ سرقت	فضای عمومی	
دسترسی به فضای باز عمومی		عدالت و شمول اجتماعی
میزان فضای سبز برای هر نفر	شمول اجتماعی ^۲	
خانواده‌های فقیرنشین ^۱	شمول جنسیتی	
بیکاری جوانان	تنوع شهری ^۴	
زنان در حکومت محلی		پایداری زیست محیطی
زنان در کار محلی ^۳	مدیریت پسماند	
اختلاط کاربری‌ها	انرژی پایدار	حکمرانی و قانون‌گذاری شهری
جمع‌آوری زباله جامد	مشارکت	
سهم انرژی تجدیدپذیر		
مشارکت در انتخابات		
دسترسی به اطلاعات عمومی	تأمین مالی و ظرفیت نهادی شهرداری	
مشارکت مدنی	حکمرانی شهروندی ^۷	
مجموع درآمد		
مدت زمان کسب درآمد ^۵		
بدهی مالی فرعی ^۶		
بهره‌وری از زمین		

Source: UN-Habitat, 2016

قلمرو جغرافیایی پژوهش

منطقه ۱۸ شهرداری تهران با حدود ۸۱ کیلومتر مربع مساحت و ۴۱۹۲۴۹ نفر جمعیت، در جنوب غربی شهر تهران واقع شده است. این منطقه از شمال به بزرگراه فتح (منطقه ۹ و ۲۱)، از جنوب و شرق به بزرگراه آیت‌الله سعیدی یا بزرگراه تهران به ساوه (منطقه ۱۷ و ۱۹) و از غرب به بزرگراه آزادگان منتهی می‌شود (شکل ۲). این منطقه در سال ۱۳۵۹ به شهر تهران الحاق گردید و از مناطق حاشیه‌ای این شهر محسوب می‌شود. هسته اولیه این منطقه، روستایی به نام «یافت‌آباد» بود. اغلب اراضی این منطقه در چند دهه گذشته به باغات و مزارع کشاورزی اختصاص داشت که با گسترش تهران به تحت پوشش آن در آمده است. این منطقه به دلیل موقعیت حاشیه‌ای استقرار و قیمت پائین زمین، جاذب و مقصد مهاجران کم درآمد و کارگران کارخانجات بوده است. بافت مسکونی این منطقه اغلب بسیار پرتراکم، ریزدانه و با معابر دسترسی کم عرض است. این منطقه بخشی از دامداری‌های تهران، گمرک غرب تهران و صنایع با عملکرد فرامنطقه‌ای، همچون شیر پاستوریزه، بازار استیل، بازار آهن و غیره را دربر گرفته است. کارکرد غالب این منطقه، صنعتی، انبارداری و حمل و نقل می‌باشد. بافت اجتماعی این منطقه را اغلب اقشار کم‌درآمد و شاغلین کارگاه‌های تولیدی و صنایع تشکیل می‌دهند. این منطقه از ۵ ناحیه و ۱۸ محله تشکیل شده است (جدول ۲) (region18.tehran.ir).

1. Slum Housholdes
2. Social Inclusion
3. Women in Local Work Force
4. Urban Diversity
5. Days to Start a Business
6. Subnational Debt
7. Governance of Urbanization

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

جدول ۲. جمعیت و مساحت محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

ناحیه	محله	تعداد جمعیت	مساحت (متر مربع)
۱	ولی عصر شمالی	۳۶۷۷۲	۱۰۵۷۷۵۹
	بهداشت	۲۶۹۶۵	۱۰۹۳۶۷۲
	تولید دارو	۲۰۰۷۱	۷۴۷۷۸۵
۲	فردوس	۳۴۷۳۹	۱۴۷۴۸۲۶
	صادقیه	۶۵۴۷	۳۷۷۶۴۴
	شهید رجایی	۴۳۲۷۷	۴۹۶۸۳۵۹
۳	ولی عصر جنوبی	۳۰۵۲۳	۱۴۰۸۹۷۹
	یافت‌آباد جنوبی	۳۰۲۲۴	۲۲۳۱۱۱۶
	یافت‌آباد شمالی	۲۲۰۹۱	۱۱۶۱۹۶۸
۴	صاحب‌الزمان	۲۵۰۶۵	۲۹۵۶۸۰۵
	سعیدآباد	۲۴۵۵	۱۳۹۷۵۱۹
	شادآباد	۱۰۱۸۸	۱۰۸۴۸۳۸
۵	شمس‌آباد	۱۱۶۹۴	۵۳۹۵۱۳
	امام خمینی	۸۲۱۷	۱۸۱۸۳۱۳
	هفده شهریور	۲۵۶۹۷	۳۹۸۶۴۷۱
۵	خلیج فارس جنوبی	۳۱۰۰۷	۱۹۴۲۲۷۷
	خلیج فارس شمالی	۸۹۹۷	۱۹۸۸۷۸۰
	نوروزآباد	۳۴۷۲۰	۷۶۶۲۵۳۱

مأخذ: region18.tehran.ir

یافته‌ها و بحث

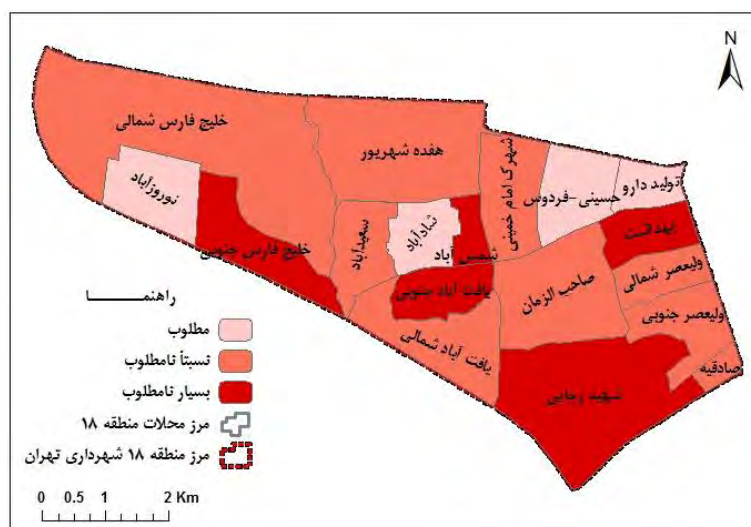
تحلیل شاخص‌های شکوفایی شهری

بهره‌وری

روش تاکسونومی عددی از روش‌های معمول در بررسی سطح توسعه مناطق و گروه‌بندی آن‌ها در مجموعه‌های همگن می‌باشد. در این روش یکی از نقاط مورد مطالعه به عنوان منطقه ایده‌آل انتخاب و نقاط دیگر بر مبنای آن درجه‌بندی می‌شوند (کلاتری، ۱۳۸۰: ۱۴۹). از آن‌جا که در مدل تاکسونومی عددی جدول ۳، مقدار F_i بین صفر و یک متغیر است و هر چه به یک نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده عدم توسعه یافتگی بیشتر می‌باشد، بر این اساس، با توجه به نتایج تحلیل تاکسونومیک شاخص بهره‌وری، مقدار F_i برای محلات منطقه ۱۸ بین حداقل ۰/۴۹ تا حداکثر ۱/۰۳۲ در نوسان است. بنابراین از نظر سطح توسعه‌یافتگی بهره‌وری، محلات (فردوس، شادآباد، نوروزآباد، تولید دارو) در وضعیت مطلوب، محلات (هفده شهریور، خلیج فارس شمالی، سعیدآباد، ولیعصر جنوبی، یافت‌آباد شمالی، ولیعصر شمالی، صادقیه، صاحب‌الزمان، شهرک امام خمینی) در وضعیت نسبتاً نامطلوب و محلات شمس آباد، شهید رجایی، یافت‌آباد جنوبی، بهداشت و خلیج فارس در وضعیت بسیار نامطلوب قرار دارند. صرف نظر از سطح پایین توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص بهره‌وری، در مقایسه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران با یکدیگر با فرض آن‌که حداقل مقدار به دست آمده برای F_i در رتبه اول توسعه قرار دهیم، در این حالت، محله فردوس با داشتن کمترین مقدار F_i در سطح اول توسعه (مطلوب) و محله خلیج فارس جنوبی با بیشترین مقدار F_i در سطح سوم توسعه (بسیار نامطلوب) در مقایسه با سایر محلات قرار دارند. شکل ۳ سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ را به لحاظ شاخص بهره‌وری نشان می‌دهد.

جدول ۳. رتبه‌بندی و سطح‌بندی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه یافتگی شاخص «بهره‌وری»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه یافتگی F_i	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه یافتگی محلات براساس شاخص بهره‌وری
۱	فردوس	۰/۴۹	۱	مطلوب
۲	شادآباد	۰/۵۴۴	۱	مطلوب
۳	نوروزآباد	۰/۵۴۵	۱	مطلوب
۴	تولید دارو	۰/۶۰۵	۱	مطلوب
۵	هفده شهریور	۰/۶۵۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	خلیج فارس شمالی	۰/۶۸۶	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	سعیدآباد	۰/۷۰۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	ولیعصر جنوبی	۰/۷۰۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	یافت‌آباد شمالی	۰/۷۱۱	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	ولی عصر شمالی	۰/۷۲۱	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۱	صادقیه	۰/۷۶۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۲	صاحب‌الزمان	۰/۷۸۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۳	امام خمینی	۰/۷۸۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۴	شمس‌آباد	۰/۸۱۱	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	شهید رجایی	۰/۸۳۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	یافت‌آباد جنوبی	۰/۸۳۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	بهداشت	۰/۹۰۸	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	خلیج فارس جنوبی	۱/۰۳۲	۳	بسیار نامطلوب

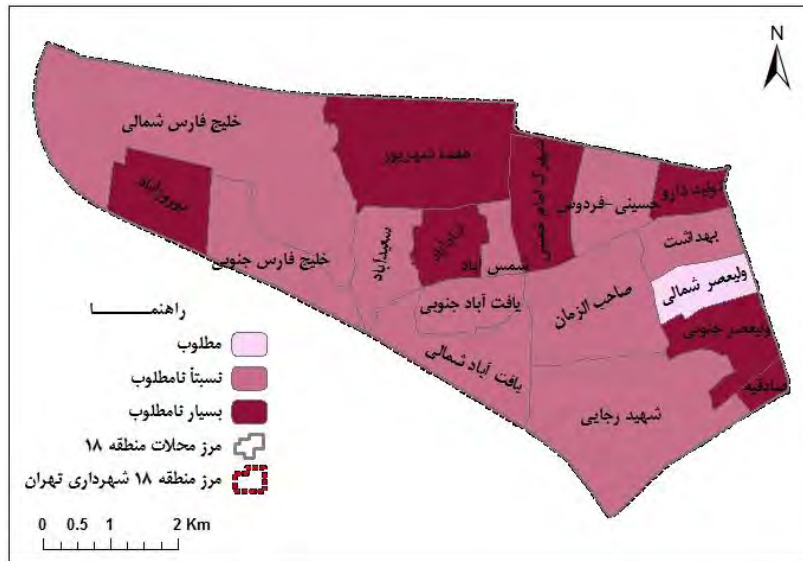
شکل ۳. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

توسعه زیرساخت

در تحلیل تاکسونومیک شاخص توسعه زیرساخت جدول ۴، مقدار درجه توسعه‌یافتگی Fi بین حداقل ۰/۶۹۷ و حداکثر ۰/۹۶۹ در نوسان می‌باشد. مقادیر حداقل و حداکثر به دست آمده برای Fi بیانگر وضعیت نامطلوب محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران در برخورداری از زیرساخت‌های شهری و اجتماعی می‌باشد، اما در مقایسه محلات با یکدیگر با فرض آن‌که حداقل مقدار به دست آمده برای Fi را در رتبه اول توسعه قرار دهیم، محله ولی عصر شمالی با داشتن کمترین مقدار Fi (۰/۶۹۷) در رتبه اول توسعه زیرساختی و محلات تولید دارو (۰/۹۶۳) و نوروزآباد (۰/۹۶۹) در رتبه آخر توسعه در مقایسه با سایر محلات قرار دارند (شکل ۴).

جدول ۴. رتبه‌بندی و سطح‌بندی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص توسعه «زیرساخت»

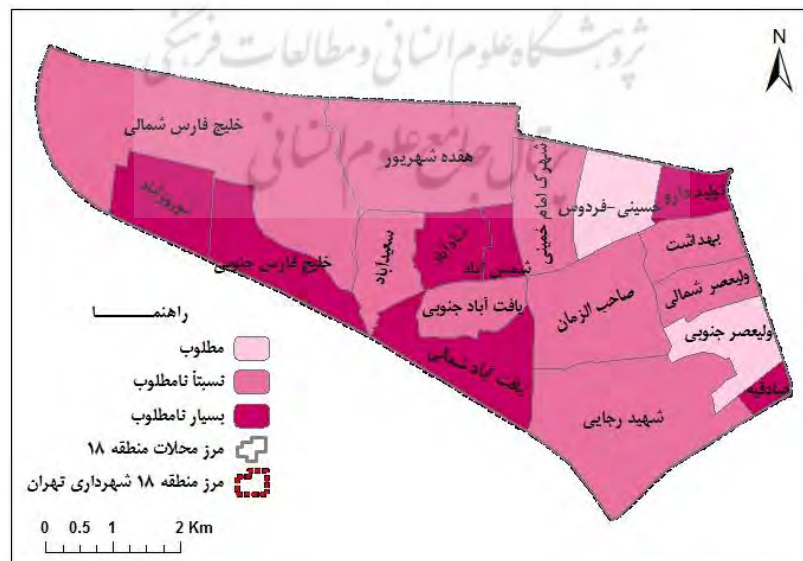
ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه یافتگی Fi	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص توسعه زیرساخت
۱	ولی عصر شمالی	۰/۶۹۷	۱	مطلوب
۲	صاحب‌الزمان	۰/۸۳۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۳	شهید رجایی	۰/۸۴۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۴	خلیج فارس شمالی	۰/۸۴۶	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	بهداشت	۰/۸۴۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	سعیدآباد	۰/۸۵۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	یافت‌آباد جنوبی	۰/۸۵۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	یافت‌آباد شمالی	۰/۸۵۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	خلیج فارس جنوبی	۰/۸۶۰	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	فردوس	۰/۸۷۱	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۱	شمس‌آباد	۰/۸۷۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۲	ولیعصر جنوبی	۰/۹۰۱	۳	بسیار نامطلوب
۱۳	شادآباد	۰/۹۰۵	۳	بسیار نامطلوب
۱۴	هفده شهریور	۰/۹۰۵	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	صادقیه	۰/۹۲۵	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	امام خمینی	۰/۹۴۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	تولید دارو	۰/۹۶۳	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	نوروزآباد	۰/۹۶۹	۳	بسیار نامطلوب

شکل ۴. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

کیفیت زندگی

تحلیل تاکسونومیک شاخص کیفیت زندگی جدول ۵ که با زیرمعیارهای سلامت، آموزش، ایمنی و امنیت و فضای عمومی تحلیل شدند نشان می‌دهد که مقدار F_i به دست آمده بین حداقل ۰/۴۲۹ تا حداکثر ۰/۹۴۸ در نوسان است. از نظر سطح توسعه‌یافتگی، محلات ولی عصر جنوبی و فردوس در وضعیت مطلوب، محلات خلیج‌فارس شمالی، ولی عصر شمالی، هفده شهریور، شهرک امام خمینی، یافت‌آباد جنوبی، شهید رجایی، بهداشت، سعیدآباد و صاحب‌الزمان در وضعیت نسبتاً نامطلوب و محلات خلیج‌فارس جنوبی، یافت‌آباد شمالی، نوروزآباد، شادآباد، تولید دارو، شمس‌آباد و صادقیه در وضعیت بسیار نامطلوب قرار دارند. بنابراین از نظر سطح توسعه‌یافتگی، بیشتر محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران در وضعیت نسبتاً نامطلوب قرار دارند. در مقایسه محلات با یکدیگر، با فرض آن‌که حداقل مقدار به دست آمده برای F_i را در رتبه اول توسعه قرار بدهیم، محله ولی عصر جنوبی با کمترین مقدار F_i در سطح اول توسعه (مطلوب) و محله صادقیه با بیشترین مقدار F_i در سطح سوم توسعه (بسیار نامطلوب) در مقایسه با سایر محلات قرار دارند (شکل ۵).

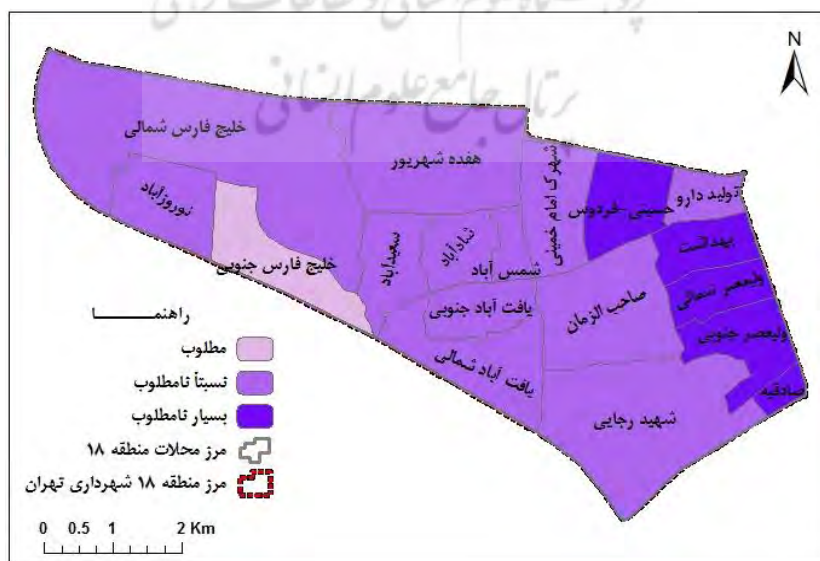
شکل ۵. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جدول ۵. رتبه‌بندی و سطح‌بندی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص «کیفیت زندگی»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه- یافتگی Fi	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص کیفیت زندگی
۱	ولی عصر جنوبی	۰/۴۲۹	۱	مطلوب
۲	فردوس	۰/۵۵۵	۱	مطلوب
۳	خلیج فارس شمالی	۰/۶۴۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۴	ولی عصر شمالی	۰/۶۵۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	هفده شهریور	۰/۶۵۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	امام خمینی	۰/۶۸۱	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	یافت‌آباد جنوبی	۰/۶۸۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	شهید رجایی	۰/۶۸۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	بهداشت	۰/۷۳۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	سعیدآباد	۰/۷۴۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۱	صاحب الزمان	۰/۷۵۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۲	خلیج فارس جنوبی	۰/۷۸۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۳	یافت‌آباد شمالی	۰/۷۹۱	۳	بسیار نامطلوب
۱۴	نوروزآباد	۰/۸۰۸	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	شادآباد	۰/۸۶۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	تولید دارو	۰/۹۱۲	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	شمس‌آباد	۰/۹۱۸	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	صادقیه	۰/۹۴۸	۳	بسیار نامطلوب

عدالت و شمول اجتماعی

با توجه به نتایج تحلیل تاکسونومیک شاخص عدالت و شمول اجتماعی جدول ۶، مقدار Fi برای محلات منطقه ۱۸ بین حداقل ۰/۱۱۸ تا حداکثر ۰/۹۱۷ در نوسان است. بنابراین از نظر سطح توسعه‌یافتگی، محله خلیج فارس جنوبی در وضعیت مطلوب و با حداقل مقدار Fi در رتبه اول توسعه و محله حسینی-فردوس با بیشترین مقدار Fi در وضعیت بسیار نامطلوب در سطح سوم توسعه در مقایسه با دیگر محلات قرار دارند. شکل ۶ سطح‌بندی محلات این منطقه را در شاخص عدالت و شمول اجتماعی نشان می‌دهد.

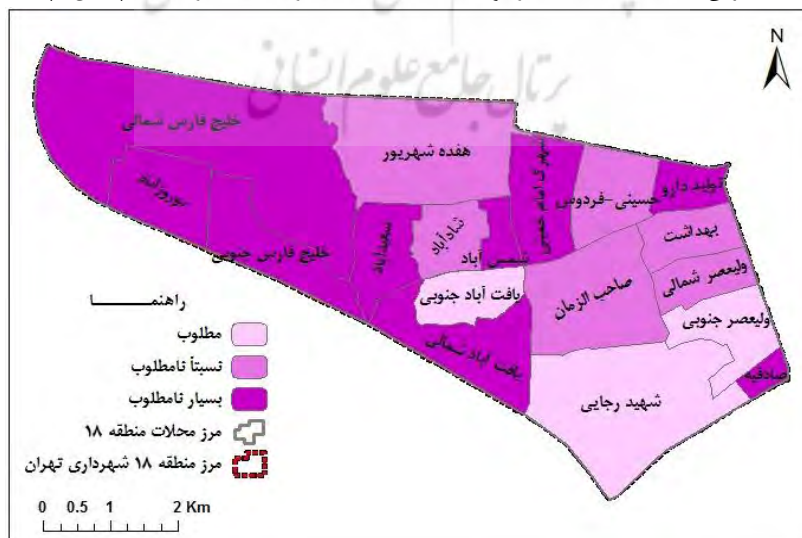
شکل ۶. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جدول ۶. رتبه‌بندی و سطح‌بندی و تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص «عدالت و شمول اجتماعی»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه یافتگی F_i	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص عدالت و شمول اجتماعی
۱	خلیج فارس جنوبی	۰/۱۱۸	۱	مطلوب
۲	خلیج فارس شمالی	۰/۴۸۵	۱	نسبتاً نامطلوب
۳	تولید دارو	۰/۵۰۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۴	صاحب‌الزمان	۰/۶۰۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	یافت‌آباد جنوبی	۰/۶۰۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	نوروزآباد	۰/۶۱۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	شهید رجایی	۰/۶۴۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	یافت‌آباد شمالی	۰/۶۴۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	هفده شهریور	۰/۶۶۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	امام خمینی	۰/۶۹۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۱	سعیدآباد	۰/۶۹۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۲	شادآباد	۰/۶۹۹	۳	نسبتاً نامطلوب
۱۳	شمس‌آباد	۰/۷۰۷	۳	نسبتاً نامطلوب
۱۴	ولی عصر جنوبی	۰/۷۴۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	ولیعصر شمالی	۰/۷۷۲	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	صادقیه	۰/۸۱۰	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	بهداشت	۰/۸۴۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	فردوس	۰/۹۱۷	۳	بسیار نامطلوب

پایداری محیط زیستی

یافته‌های مدل تاکسونومی عددی جدول ۷ نشان می‌دهد که مقدار درجه توسعه‌یافتگی F_i برای پایداری زیست‌محیطی محلات منطقه ۱۸ بین حداقل ۰/۰۹۵ تا حداکثر ۰/۷۵۷ در نوسان می‌باشد. مقادیر حداقل و حداکثر به‌دست آمده برای F_i بیانگر وضعیت مطلوب برای محلات شهید رجایی، ولی عصر جنوبی و یافت‌آباد جنوبی می‌باشد که از این بین محلات شهید رجایی و ولی عصر جنوبی در مقایسه با دیگر محلات به دلیل حداقل مقدار F_i در رتبه اول توسعه قرار دارند و اما محلات صادقیه، یافت‌آباد شمالی، سعیدآباد و نوروزآباد با بیشترین مقدار F_i در رتبه آخر توسعه در مقایسه با دیگر محلات قرار دارند (شکل ۷).

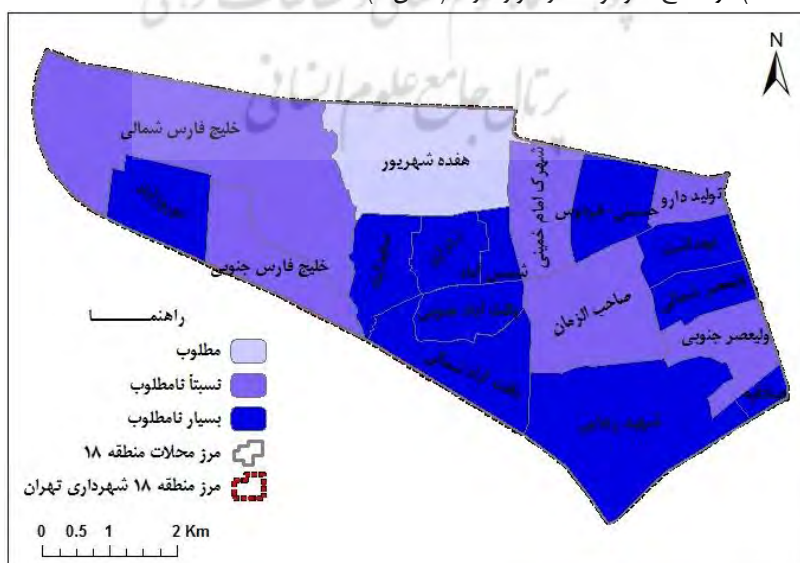
شکل ۷. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جدول ۷. رتبه‌بندی و سطح‌بندی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص «پایداری زیست محیطی»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه‌یافتگی Fi	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص پایداری زیست محیطی
۱	شهید رجایی	۰/۰۹۵	۱	مطلوب
۲	ولی عصر جنوبی	۰/۰۹۵	۱	مطلوب
۳	یافت‌آباد جنوبی	۰/۱۸۹	۱	مطلوب
۴	شادآباد	۰/۲۴۸	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	صاحب‌الزمان	۰/۳۷۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	بهداشت	۰/۳۷۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	فردوس	۰/۳۷۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	هفده شهریور	۰/۳۸۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	ولیعصر شمالی	۰/۴۷۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	شمس‌آباد	۰/۶۶۳	۳	بسیار نامطلوب
۱۱	تولید دارو	۰/۶۶۳	۳	بسیار نامطلوب
۱۲	شهرک امام خمینی	۰/۶۶۳	۳	بسیار نامطلوب
۱۳	خلیج فارس شمالی	۰/۶۶۳	۳	بسیار نامطلوب
۱۴	خلیج فارس جنوبی	۰/۶۶۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	صادقیه	۰/۷۵۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	یافت‌آباد شمالی	۰/۷۵۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	سعیدآباد	۰/۷۵۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	نوروزآباد	۰/۷۵۷	۳	بسیار نامطلوب

حکروایی و قانون‌گذاری شهری

با توجه به نتایج تحلیل تاکسونومیک شاخص حکروایی و قانون‌گذاری شهری جدول ۸، مقدار Fi برای محلات منطقه ۱۸ بین حداقل ۰/۳۶۲ تا حداکثر ۰/۹۰۸ در نوسان است. بنابراین از نظر سطح توسعه‌یافتگی، در مجموع بیشتر محلات منطقه ۱۸ در وضعیت بسیار نامطلوب قرار دارند. محله هفده شهریور با کمترین مقدار Fi (۰/۳۶۲) در رتبه اول توسعه، و محله سعیدآباد با بیشترین مقدار Fi (۰/۹۰۸) در سطح آخر توسعه را قرار دارند (شکل ۸).

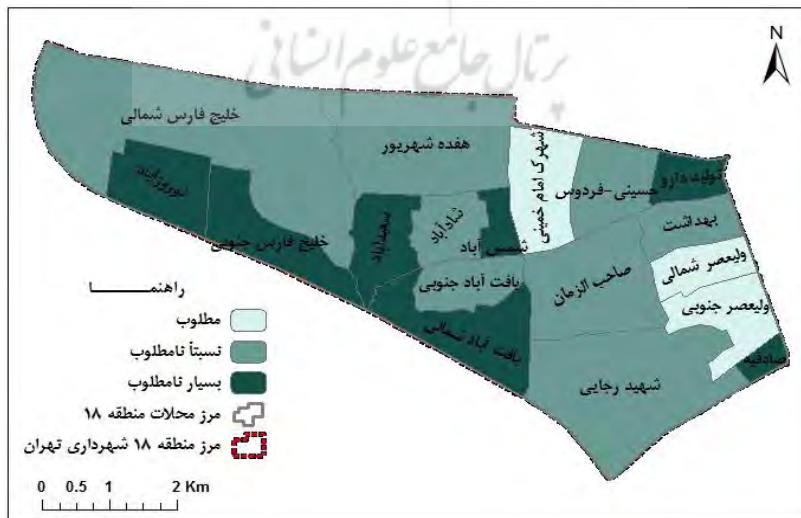

شکل ۸. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جدول ۸. رتبه‌بندی و سطح‌بندی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص «حکمروایی و قانون‌گذاری شهری»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه- یافتگی Fi	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص حکمروایی و قانون‌گذاری شهری
۱	هفده شهریور	۰/۳۶۲	۱	مطلوب
۲	شهرک امام خمینی	۰/۵۹۵	۲	نسبتاً نامطلوب
۳	ولی عصر جنوبی	۰/۳۶۲	۲	نسبتاً نامطلوب
۴	صاحب‌الزمان	۰/۶۵۸	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	خلیج‌فارس شمالی	۰/۶۸۱	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	تولید دارو	۰/۶۸۶	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	خلیج‌فارس جنوبی	۰/۷۲۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	بهداشت	۰/۷۷۲	۳	بسیار نامطلوب
۹	حسینی-فردوس	۰/۷۷۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۰	یافت‌آباد شمالی	۰/۷۸۸	۳	بسیار نامطلوب
۱۱	شادآباد	۰/۷۹۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۲	صادقیه	۰/۸۱۶	۳	بسیار نامطلوب
۱۳	شهید رجایی	۰/۸۱۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۴	یافت‌آباد جنوبی	۰/۸۲۰	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	شمس‌آباد	۰/۸۲۶	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	نوروز‌آباد	۰/۸۲۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	ولیعصر شمالی	۰/۸۸۸	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	سعیدآباد	۰/۹۰۸	۳	بسیار نامطلوب

در جدول ۹ امتیاز نهایی معیارهای اصلی شکوفایی شهری هر یک از محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران درج شده است. یافته‌های مدل تاکسونومی عددی نشان می‌دهد که محلات ولی عصر شمالی، ولی عصر جنوبی و شهرک امام خمینی در وضعیت مطلوب، محلات هفده شهریور، بهداشت، حسینی-فردوس، یافت‌آباد جنوبی، شادآباد، صاحب‌الزمان، شهید رجایی و خلیج‌فارس شمالی در وضعیت نسبتاً نامطلوب و محلات نوروز‌آباد، تولید دارو، یافت‌آباد شمالی، سعیدآباد، شمس‌آباد، خلیج‌فارس جنوبی و محله صادقیه در وضعیت بسیار نامطلوب قرار دارند، که از این بین، محله ولی عصر شمالی با امتیاز ۰/۷۱۷ در رتبه اول توسعه و محله صادقیه با بیشترین امتیاز (۰/۹۵۷) در رتبه آخر توسعه در برخورداری از شاخص‌های شکوفایی شهری قرار دارند. شکل ۹ پراکنش فضایی امتیازات کسب شده این محلات را به تفکیک معیارهای اصلی و مجموع تمامی اوزان شکوفایی شهری نشان می‌دهد.

شکل ۹. سطح‌بندی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جدول ۹. رتبه‌بندی و سطح‌بندی نهایی تاکسونومیک محلات براساس درجه توسعه‌یافتگی شاخص‌های «شکوفایی شهری»

ردیف	محلات	مقادیر درجه توسعه- یافتگی Fi	رتبه‌بندی محلات در مقایسه با هم	سطح‌بندی توسعه‌یافتگی محلات براساس شاخص شکوفایی شهری
۱	ولیعصر شمالی	۰/۷۱۷	۱	مطلوب
۲	ولی عصر جنوبی	۰/۷۲۱	۱	مطلوب
۳	شهرک امام خمینی	۰/۷۶۴	۱	مطلوب
۴	هفده شهریور	۰/۸۲۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۵	بهداشت	۰/۸۳۶	۲	نسبتاً نامطلوب
۶	حسینی-فردوس	۰/۸۴۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۷	یافت‌آباد جنوبی	۰/۸۵۴	۲	نسبتاً نامطلوب
۸	شادآباد	۰/۸۵۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۹	صاحب‌الزمان	۰/۸۵۹	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۰	شهید رجایی	۰/۸۶۳	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۱	خلیج‌فارس شمالی	۰/۸۶۷	۲	نسبتاً نامطلوب
۱۲	نوروز آباد	۰/۹۰۵	۳	بسیار نامطلوب
۱۳	تولید دارو	۰/۹۰۷	۳	بسیار نامطلوب
۱۴	یافت‌آباد شمالی	۰/۹۲۱	۳	بسیار نامطلوب
۱۵	سعیدآباد	۰/۹۲۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۶	شمس‌آباد	۰/۹۲۹	۳	بسیار نامطلوب
۱۷	خلیج‌فارس جنوبی	۰/۹۳۱	۳	بسیار نامطلوب
۱۸	صادقیه	۰/۹۵۷	۳	بسیار نامطلوب

نتیجه‌گیری

بر اساس این پژوهش، از ۱۸ محله منطقه ۱۸ شهرداری تهران، سه محله ولی‌عصر شمالی (۰/۷۱۷)، ولی‌عصر جنوبی (۰/۷۲۱) و شهرک امام خمینی (۰/۷۶۴) در وضعیت مطلوب، هشت محله هفده شهریور (۰/۸۲۷)، بهداشت (۰/۸۳۶)، فردوس (۰/۸۴۴)، یافت‌آباد جنوبی (۰/۸۵۴)، شادآباد (۰/۸۵۷)، صاحب‌الزمان (۰/۸۵۹)، شهید رجایی (۰/۸۶۳) و خلیج‌فارس جنوبی (۰/۸۶۷) در وضعیت نسبتاً نامطلوب و هفت محله نوروزآباد (۰/۹۰۵)، تولیددارو (۰/۹۲۹)، یافت‌آباد شمالی (۰/۹۲۱)، سعیدآباد (۰/۹۲۹)، شمس‌آباد (۰/۹۲۹)، خلیج‌فارس جنوبی (۰/۹۳۱) و صادقیه (۰/۹۵۷) در وضعیت بسیار نامطلوب شکوفایی شهری قرار دارند.

این نتایج نشانگر فقدان توسعه فضایی یکپارچه و هماهنگ و شکوفایی شهر، منطقه و محله و توزیع متعادل خدمات، امکانات و منابع در شهر تهران است. این آسیب، بازنگری اندیشه‌ای و نظام برنامه‌ریزی و اجرایی مدیریت شهری تهران را ضروری می‌نماید. یکی از مهم‌ترین وجوه این بازنگری، جامعیت موضوعی و موضعی شکوفایی و رویه مشارکتی آن است. بر این اساس، مهم‌ترین اولویت ساختاری برای شکوفایی محله صادقیه، توسعه حکمروایی، آموزش و ارتقاء سطح شهروندی و اداره مشارکتی امور عمومی آن است. این نتیجه ساختاری کلان، به کل مدیریت توسعه و شکوفایی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران قابل تعمیم می‌باشد.

نتایج این پژوهش با نتیجه مطالعات آریما (۲۰۱۷) مبنی بر این‌که مدیریت شهری مؤثر و توسعه زیرساخت‌ها می‌تواند موجب شکوفایی شهرهای آفریقا شود؛ نتیجه پژوهش استد (۲۰۱۵) مبنی بر این‌که کیفیت حکمروایی اغلب با شکوفایی وابسته است؛ نتیجه مطالعات کاوا و میر (۲۰۰۷) مبنی بر این‌که ابتکارات شکوفایی شهری در آمریکا باید به اندازه کافی قدرتمند باشند تا بتوانند واجد یک هنجار اجتماعی معتبر باشند؛ نتیجه بررسی می (۲۰۱۰) مبنی بر این‌که شکوفایی سیدنی، همراه با تغییر در سیاست دولت، بر تأمین مسکن اجاره‌ای ارزان قیمت و به‌ویژه مسکن عمومی در غرب آن تأثیر گذاشته و بر این اساس، مدیریت رشد در سطح شهر نیاز به توجه به مدیریت کیفیت زندگی در کلانشهرها دارد؛ نتیجه مطالعات بیل و آدام (۲۰۱۷) مبنی بر این‌که استراتژی‌های شهر زمانی موفق خواهند بود که کیفیت زندگی را به عنوان معیار موفقیت در اولویت قرار دهند و آن را با ترویج شکوفایی، شفافیت

و دسترسی برابر ارتقاء دهند و ساکنان شهرها می‌توانند از طریق روابط و شبکه‌های بین‌المللی، قدرت نرم شهرهایشان را ارتقاء دهند؛ نتیجه پژوهش آتیا الشمندی (۲۰۱۷) مبنی بر این که باید دقت لازم را با توجه به شرایط محیطی و اجتماعی و اقتصادی برای دستیابی به شکوفایی مناسب شهرهای مصر انجام داد؛ نتیجه مطالعه دانش‌پور و همکاران (۱۳۹۷) مبنی بر این که شاخص‌های پایداری محیط زیست و حکمروایی و قانون‌گذاری در شکوفایی کمترین نقش را در شکوفایی شهر شیراز دارند؛ و نتیجه بررسی صفایی‌پور و همکاران (۱۳۹۶) مبنی بر این که شکوفایی در تمامی مناطق شهر اهواز یکسان نبوده و کیفیت زندگی، بیشترین، و عدالت و شمول اجتماعی، کمترین اهمیت را در شکوفایی مناطق آن شهر داشته‌اند، انطباق دارد.

با توجه به یافته‌ها و نتایج این پژوهش که آسیب‌های ساختاری و عملکردی نظام مدیریت توسعه و شکوفایی منطقه ۱۸ شهرداری تهران و محلات آن را آشکار می‌نمایند، پیشنهادات راهبردی و عملیاتی زیر ارائه می‌شوند:

- تغییر رویکرد اداری مدیریت منطقه ۱۸ به رویکرد شکوفایی، راهبردی، بلندمدت و آینده‌نگر؛
- تغییر رویه اداره امور عمومی منطقه ۱۸ از مدیریت متمرکز به مدیریت مشارکتی و یکپارچه محلی؛
- ایجاد تشکل‌های مردمی موضوعی شکوفایی با حمایت و راهبری شورایی‌ها و شهرداری منطقه ۱۸؛
- آموزش و ارتقاء مشارکت شهروندان در شکوفایی محلات از سوی شورایی‌ها و شهرداری منطقه ۱۸؛
- تهیه برنامه راهبردی و عملیاتی یکپارچه و مشارکتی تعادل‌بخشی شکوفایی محلات منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری اجرایی متعادل‌سازی توزیع داروخانه‌ها و مراکز خدمات بهداشتی و درمانی محلات منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری افزایش اعتبارات عمرانی و متعادل‌سازی سطح، سرانه و توزیع فضایی بوستان‌های محلات منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی عمومی محلات صادقه، خلیج فارس جنوبی، شمس‌آباد، سعیدآباد و یافت‌آباد شمالی منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی «بهره‌وری» محلات خلیج فارس جنوبی، بهداشت، یافت‌آباد جنوبی، شهید رجایی و شمس‌آباد منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی «زیرساخت‌های» محلات نوروزآباد، تولید دارو، امام خمینی، صادقیه، هفده شهریور و شادآباد منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی «کیفیت زندگی» محلات خلیج فارس جنوبی، صاحب‌الزمان، سعیدآباد و بهداشت منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی «عدالت و شمول اجتماعی» محلات فردوس، بهداشت، صادقیه، ولی عصر شمالی و جنوبی منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی «پایداری محیط زیست» محلات نوروزآباد، سعیدآباد، یافت‌آباد شمالی، صادقیه، خلیج فارس جنوبی و شمالی، تولید دارد و شمس‌آباد منطقه ۱۸؛
- اولویت‌گذاری شکوفایی حکمروایی و قانون‌گذاری محلات سعیدآباد، ولی عصر شمالی، نوروزآباد، شمس‌آباد، یافت‌آباد جنوبی، شهید رجایی، صادقیه، شادآباد، یافت‌آباد شمالی، فردوس و بهداشت منطقه ۱۸.

منابع

- Ahadnejad, M.; Hazeri, S.; Meshkini, A. & Piri, A. (2018). Identification of key factors affecting urban prosperity with futuristic approach (Case study: Tabriz metropolis). *Journal of Urban Research and Planning*, 32, 15-30. (In Persian).
- Arimah, B. (2017). Infrastructure as a Catalyst for the prosperity of African Cities. *Journal of Procedia Engineering*, 198, 245-266.
- Attia Alshamndy, A. (2017). *Quality of Life Indices as Components of City Prosperity Initiatives & Their Role in Enhancing Livability & Sustainability of Egyptian Cities*. The 1st International Conference: Towards A Better Quality of Life 24-26 November 2017 Technische Universidad Berlin Campus El Gouna, Egypt.
- Beall, J. & Adam, D. (2017). *Cities, Prosperity & Influence: The role of city diplomacy in shaping soft power in the 21st century*. www.britishcouncil.org.
- Cava, A. & Mayer, D. (2007). Integrative social contract theory and urban prosperity initiatives. *Journal of Business Ethics*, 72(3), 263-278.
- Daneshpoor, H.; Saidi Rezvani, N.; & Bazrgar, M. (2018). Evaluation of eleven districts of Shiraz in terms of urban prosperity index using FAHP model. *Journal of Urban Research and Planning*, 33, 17-32. (In Persian).

- Fosudo, p.; Popoola, A. & Agunloye, O. (2015). Infrastructural development dimension of urban prosperity in selected settlements of Ogun state, Nigeria. *Ethiopian Journal of Environmental, studies & Management*, 8(6), 708-719.
- Hekmatnia, H. & Mousavi, M. (2011). *Model application in geography with emphasis on urban and regional planning*. (3rd Ed.). Yazd: Modern Science Publishing. (In Persian).
- Kamranoodi Kujori, M. (2005). Structural obstacles to urban development management in Tehran. *Journal of Urban Queries*, 13 & 14, 61-52. (In Persian).
- Kalantari, K. (2001). *Regional Planning and Development (Theories and Techniques)*, (1st Ed.). Tehran: Khoshbin Publisher. (In Persian).
- Mee, K. (2010). Prosperity and the Suburban Dream: Quality of life and affordability in western Sydney. *Journal of Australian Geographer*, Published online, 337-351.
- Ministry of Roads and Urban Development of Iran. (2007). Structural-strategic development plan of Tehran. (In Persian).
- Municipality of Tehran. (2014). *the second five-year plan of Tehran Municipality (2014-2018)*. (In Persian).
- Municipality of Tehran. (2005). Tehran Municipality District 18 Development Model Report. (In Persian).
- Municipality of District 18 of Tehran Municipality. (2014). *Five-year Strategic Development Document of Municipalities of District 18 of Tehran (2010-2014)*. (In Persian).
- O'Neill, P. & Mcguirk, P. (2002). Prosperity along Australi's Eastern Seaboard: Sydney and the geopolitics of urban and economic change. *Journal of Australian Geographer*, 33(3), 241-261.
- Municipality of District 18 of Tehran Municipality. (2020). *Geographical and demographic information of District 18*. <http://region18.tehran.ir/Default.aspx?tabid=924#5558760--3>
- Rwza Ali, M.; Hataminezhad, H.; Fzrzgi Sabokbar, H.; Alavi, A.; Ghaed Rahmati, S. (2020). Explaining Spatial Pattern of Urban Flourishing Indicators in Iran New Approach to Metropolitan Sustainability Study (A Case Study of Tehran Metropolis). *Journal of Human Settlements Planning Studies*, 1, 281-294. (In Persian).
- Sharafi, H.; Khabazi, M.; & Soleimani Damaneh, M. (2019). Measuring tourism impacts of historical monuments with urban prosperity approach (Case Study: The hills of Kenar-e-Sandal-e-Jiroft). *Journal of Urban Tourism*, 4, 19-36. (In Persian).
- Safaeipour, Masoud; Saeed Maleki; Hossein Hataminjad and Masoud Medanloui Jouybari (1986). Evaluation and Assessment of Urban Blossoming Components in Ahvaz Metropolis. *Journal of Geography and Environmental Sustainability*, 22, 35-47. (In Persian).
- Stead, D. (2015). What does the quality of governance imply for urban prosperity? *Habitat International*, 45, 64-69.
- UN-Habitat (2012a). *Methodology & Metadata*.
<https://unhabitat.org/wpcontent/uploads/2019/02/CPIMETADATA.2016.pdf>.
- UN_Habitat (2012b). *State of the World's Cites 2012/2013: Prosperity of Cities*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/conent/documents/745habitat.pdf>
- UN-Habitat (2015). *Global City Report: The City prosperity Initiative*.
https://unhabitat.org/wpcontent/uploads/2016/02old/CPI_2015%20Global%20Report.compressed.pdf
- UN_Habitat (2016). *The City Prosperity Initiative*.
<https://unhabitat.org/wpcontent/uploads/2016/02old/CPI%20brochure.compressed.pdf>
- UN-Habitat & SCAP. (2018). *City Prosperity Initiative-Conceptualization & Application*.
File:///C:/Users/KI/Desktop/4.City_prosperity_Innitiative_UNHabitat_Wshop_2916Mar2018.pdf